

REFERENCES:

1. Avhustiuk, M., Pasichnyk, I., & Kalamazh, R. (2018). The illusion of knowing in metacognitive monitoring: Effects of the type of information and of personal, cognitive, metacognitive, and individual psychological characteristics. *Europe's Journal of Psychology, 14*(2), 317–341.
2. Bol, L. & Hacker, D. J. (2012). Calibration research: Where do we go from here? *Frontiers in Psychology, 3*, 1–6.
3. Dunlosky, J. & Metcalfe, J. (2009). Metacognition: A textbook for cognitive, educational, life span and applied psychology. USA: SAGE Publications, Inc., 344 p.
4. Hattie, J. (2013). Calibration and confidence. *Learning and Instruction, 24*, 62–66.
5. Händel, M., de Bruin, A., Dresel, M. (2020). Individual differences in local and global metacognitive judgments. *Metacognition and Learning, 15*, 51–75.
6. Koriat, A. (1997). Monitoring one's own knowledge during study: A cue-utilization approach to judgments of learning. *Journal of Experimental Psychology: General, 126*(4), 349–370.
7. Nietfeld, J. L., Cao, L., & Osborne, J. W. (2005). Metacognitive monitoring accuracy and student performance in the postsecondary classroom. *The Journal of Experimental Education, 74*(1), 7–28.
8. Ranalli, J. (2018). Inaccurate metacognitive monitoring and its effects on metacognitive control and task outcomes in self-regulated L2 learning. *The Electronic Journal for English as a Second Language, 21*(4), 1–20.
9. Schraw, G. (1994). The effect of metacognitive knowledge on local and global monitoring. *Contemporary Educational Psychology, 19*(2), 143–154.
10. Schraw, G. (2009). A conceptual analysis of five measures of metacognitive monitoring. *Metacognition and Learning, 4*, 33–45.
11. Schraw, G., Kuch, F., Gutierrez, A. P., & Richmond, A. S. (2014). Exploring a three-level model of calibration accuracy. *Journal of Educational Psychology, 1–11*.
12. Serra, M. J. & Metcalfe, J. (2009). Effective implementation of metacognition. In D. J. Hacker, J. Dunlosky, A. C. Graesser (Eds.), *Handbook of Metacognition and Education*. New York, NY: Routledge, 278–298.
13. Thiede, K. W., Anderson, M. C. M., & Theriault, D. (2003). Accuracy of metacognitive monitoring affects learning of text. *Journal of Educational Psychology, 95*(1), 66–73.
14. Tobias, S. & Everson, H. T. (2009). The importance of knowing what you know: A knowledge monitoring framework for studying metacognition in education. In D. J. Hacker, J. Dunlosky, & A. C. Graesser (Eds.), *The Educational Psychology Series. Handbook of Metacognition in Education*, 107–127.
15. Was, C. A. (2014). Discrimination in measures of knowledge monitoring accuracy. *Advances in Cognitive Psychology, 10*(3), 104–112.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021.
The article was received 18 January 2021.

УДК 159.953.5-057.87
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-9>

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УСПІШНОСТІ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗІ СХИЛЬНІСТЮ ДО ДЕПРЕСІЇ

Візнюк Інесса Миколаївна,
доктор психологічних наук,

доцент кафедри психології та соціальної роботи

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

innavisnjuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6538-7742>

Метою нашого дослідження було виявити психологічні детермінанти успішності під час навчання учнів зі схильністю до депресії. Для того щоб отримати результати, ми використовували такі **методики**, як опитувальник А. Бека, який спрямований на визначення рівня схильності до депресії, методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса, методика для визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда та розрахунок визначення середнього балу річних оцінок для визначення шкільної успішності підлітків. За **результатами** статті, використовуючи програму SPSS, було встановлено, що не існує взаємозв'язку між рівнем схильності до депресії та типами акцентуації характеру, але існує взаємозв'язок між самими типами акцентуації. Також з'ясовано відсутність зв'язку між рівнем схильності до депресії та шкільною успішністю, але при цьому існує зв'язок між рівнем мотивації до успіху та шкільною успішністю.

Підліткова депресія може бути як наслідком, так і причиною шкільної неуспішності учнів, адже підлітковий вік є досить складним періодом у житті людини. В результаті цього наявність депресивних ознак може накладати відбиток у системі шкільного навчання учнів, на їх успішність, на взаємини

з учителями та однолітками. Ігнорування цих ознак та їх невчасне коригування може призвести до серйозних наслідків, починаючи від серйозних психічних розладів і закінчуючи самогубством. Летальні випадки є рідкими, проте дуже небезпечними, а от неуспішність учнів зі схильністю до депресії під час навчання є досить численною і актуальною у наш час.

Висновки. Отже, велике значення у мотивації підлітків зі схильністю до депресії та успішністю до навчання мають такі психологічні детермінанти, як акцентуації характеру, адже вони можуть пригнічувати активність особистості і впливати на її мотиваційну сферу. Однак кореляційний аналіз показав наявність статистично значущих зв'язків між типами акцентуації характеру підлітків, а саме між емотивним, застрягаючим, тривожним, циклотимним, неврівноваженим, дистимічним, екзальтованим, педантичним, демонстративним; та взаємозв'язок між рівнем мотивації до успіху та шкільною успішністю підлітків.

Ключові слова: підлітки зі схильністю до депресії, успішність до навчання, мотиваційна сфера особистості, акцентуації характеру, психологічні детермінанти.

PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF SUCCESS DURING TEACHING STUDENTS WITH A TENDENCY TO DEPRESSION

Vizniuk Inessa Mykolaivna,

Doctor of Psychological Sciences,

Associate Professor at the Department of Psychology and Social Work

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

innavisnjuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6538-7742>

The aim of our study was to identify the psychological determinants of success in teaching students with a predisposition to depression. In order to obtain results, we used such techniques as the A. Beck questionnaire, which was aimed at determining the level of predisposition to depression, the **method** of diagnosing personality motivation for the success of T. Ehlers, the method for determining the type of accentuation of character and temperament K. Leonhard and calculation of determining the average score of annual grades, to determine the school performance of adolescents. **According to the results of the article**, using the SPSS program, it was found that there is no relationship between the level of predisposition to depression and the types of character accentuation, but there is a relationship between the types of accentuation. There is also no link between the level of depression and school performance, but there is a relationship between the level of motivation to succeed and school performance.

Adolescent depression can be both a consequence and a cause of school failure of students, because adolescence is a very difficult period in a person's life. As a result, the presence of depressive symptoms can affect the school system of students, their success, relationships with teachers and peers. Ignoring these symptoms and correcting them in time can lead to serious consequences, ranging from serious mental disorders to suicide. Fatalities are rare, but very dangerous, but the failure of students with a predisposition to depression during training is quite numerous and relevant today.

Conclusions. Psychological determinants such as character accentuations are of great importance in motivating adolescents with a tendency to depression and academic success, because they can suppress the activity of the individual and affect his motivational sphere. However, the correlation analysis showed the presence of statistically significant relationships between the types of accentuation of adolescent character, namely between emotional, stuck, anxious, cyclothymic, unbalanced, dysthymic, exalted, meticulous, demonstrative. And the relationship between the level of motivation for success and school performance of adolescents.

Key words: adolescents with a tendency to depression, academic performance, motivational sphere of personality, character accentuations, psychological determinants.

Вступ

У сучасному суспільстві, особливо серед підлітків, проблема успішності під час навчання та схильності до депресії посідає велике місце. Адже підлітковий вік є досить не легким періодом розвитку людини, для якого характерний перехід з дитинства до дорослішання, де організм дитини стрімко зростає, відбуваються зміни не тільки в психіці, а й у світогляді. Саме на цьому етапі відбувається пошук себе, свого унікального «Я» та самоствердження серед однолітків.

З розвитком психологічної науки постає необхідність вивчення особливостей успішності під час навчання дітей підліткового віку зі схильністю до депресії. Це зумовлено тим, що шкільна успішність має велике значення в оцінці дитини як особистості з боку однолітків, дорослих та суспільства і саме її вважають проявом індивідуальних особливостей пізнавального та соціального розвитку дитини. Навчальна діяльність є досить складним процесом, який не всім учням вдається з легкістю. Деякі з них відчують труднощі,

які потім можуть призвести до навчальної неуспішності. Таким чином, весь процес навчання пов'язаний із перенавантаженням, підвищеною напругою, тривожністю, дратівливістю, які є ознаками депресії. Проте іноді ці прояви виявляються не як наслідок, а як причина неуспішності дітей під час навчання. Найчастіше це можна помічати у підлітковому віці, оскільки він є одним з найбільш складних періодів розвитку людини. Отже, під схильністю до депресії слід вважати психологічний розлад, який проявляється у зниженому та пригніченому настрої, розпачі, зменшенні життєвої енергії, який несе за собою насторожений характер.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Мета статті – виявити психологічні детермінанти успішності під час навчання учнів зі схильністю до депресії. *Гіпотеза дослідження* полягає у посиленні акцентуацій характеру в підлітків зі схильністю до депресії шляхом їх взаємодії як факторів, що сприяють дезактивації особистості та зниженню її мотивації.

Поняття успіху та успішності в останні десятиліття все частіше привертають до себе увагу, адже кожна людина прагне досягти успіху в житті, улюбленому занятті, кар'єрі тощо. Ще в дитячому віці, коли дитина тільки переступає поріг школи, батьки її привчають до того, що вона повинна бути успішною. Тому саме успішність під час навчання учнів є визначальною у життєтворенні дитини.

У науковій літературі існує багато визначень поняття успішності, але жоден з них не може претендувати на місце загально-визначених підходів трактування проблеми. О. Поліванова, наприклад, ототожнює успішність як особистісне переживання у досягненні успіху та як характерологічну особливість особи, яка розкриває її наполегливість, принциповість у досягненні поставлених цілей (Поліванова, 2014). О. Матеюк зазначає, що *успішність* – це внутрішній стан особистості, до якого людина приходять поступово за допомогою регулярної концентрації на своїх ключових бажаннях, активних зусиллях (діях) щодо їх втілення із метою досягнення рівноваги та гармонії (Матеюк, 2012). І. Кордубан визначає успішність як динамічну соціально-психологічну характеристику особистості, що передбачає наявність соціально визнаних досягнень, спрямованість на успіх, власне задоволення процесом та результатами власного життя (Кордубан, 2007).

Кожна людина хоче бути успішною та конкурентоспроможною, проте мета досягнення цілей у кожної різна. Одні прагнуть слави, заздрають успіхам інших і хочуть довести, що вони найкращі, інші прагнуть помсти за свої невдачі, а хтось просто хоче бути задоволеним про-

цесом і результатом власного життя. Таким чином, А. Амінов виділив два види успішності: індивідуальна (досягнення людини стосовно самої себе в часі) та соціальна (досягнення однієї людини стосовно досягнень інших людей) (Амінов, 1985).

Процес досягнення успішності не є короткотривалим, він має певні передумови та особливості перебігу, що визначаються різноманітними критеріями та факторами, які зумовлюють цей процес. Ю. Ільїна виокремлює п'ять необхідних критеріїв для досягнення успішності: здатність змінювати поведінку (вчитись); стан здоров'я – уміння підтримувати стан оптимального функціонування організму на необхідному для життя рівні; здатність досягти необхідного для людини фінансового рівня; позитивний базовий емоційний стан; здатність встановлювати контакти та підтримувати їх (Ільїна, 2010).

Також для досягнення успішності, а саме підліткової успішності, велике значення мають хороші взаємини дітей з батьками, які дають їм максимальне почуття захищеності. Проте дуже часто батьки проявляють надмірну заклопотаність щодо успішності дітей у школі, що призводить до абсолютно протилежних результатів. Крім того, занадто високі орієнтири в батьків щодо життєвих орієнтирів їх дитини викликають у підлітка страх, через що він намагається уникнути невдачі за будь-яку ціну, стає необережним і навіть йде на ризикові вчинки. Внаслідок цього у нього може виникнути тривожність агресивність, дратівливість, стрес. Високий рівень стресу призводить до того, що підліток не вчить уроки, у нього знижуються пізнавальні здібності, допитливість і змагальний дух, що згодом може привести до депресії.

Підліткова депресія – це важкий психічний розлад, що виникає у віці від 11 до 16 років і характеризується різким зниженням настрою, емоційним розладом, суїцидальними і негативними висловлюваннями або намірами. Існує безліч інших симптомів, які визначають депресію: втрата інтересу до життя та оточуючих людей, зменшення життєвої енергії, пасивність, сонливість або безсоння, дратівливість та злість, песимізм, відчуття безнадійності, низька самооцінка, думки про самогубство, похмурий і песимістичний бачення майбутнього тощо.

Н. Самоукіна вважає, що підліток знаходиться в стані депресії різної глибини і тяжкості, якщо він зазначає: що у ранці йому не хочеться вставати з ліжка і йти на заняття; що йому все одно – поспідав він чи ні; що він відчуває постійну втому, пасивність і байдужість до життя і навчання; що він часто знаходиться в стані пригніченості, спустошеності і безвиході; що йому все видається

в «чорному світлі»; що він давно не відчував станів підйому, радості і задоволення від життя; що його переслідують страхи і невпевненість у собі (Самоукіна, 2000).

Слід пам'ятати, що *депресія* – це передусім захворювання, яке без причини не буває. Просто в одних випадках її причини очевидні – це може бути якесь серйозне життєве потрясіння, а в інших – депресія виникає без явної зовнішньої причини, але і тут вона є. Це може бути хронічна втома або хронічно довготривалі прогресуючі захворювання.

Найчастіше причинами депресії вважають знаходження людини тривалий час у стресових ситуаціях, серйозне життєве потрясіння (втрата близької людини, роботи), побічні дії від ліків, важкі переживання у дитячому віці (жорстке поводження з дітьми може стати причиною для виникнення у них депресій у майбутньому), наслідки соматичних захворювань (черепно-мозкова травма, ГРВІ), відсутність яскравого світла, що може спричинити сезонну депресію тощо.

Ігнорування депресії та її лікування може призвести до небажаних для людини наслідків: починаючи з неуспішності дітей у школі, проблем у сім'ї, на роботі, погіршення стосунків з оточенням і закінчуючи летальними випадками. Неуспішність учнів під час навчання є досить актуальною та розповсюдженою проблемою. Особливо шкільна неуспішність проявляється у дітей підліткового віку, які переживають досить нелегкий період. Причин неуспішності є безліч, проте однією із найважливіших є депресія.

Наразі постає завдання дослідити вплив схильності до депресії учнів на мотивацію та успішність під час навчання, а також вплив акцентуацій характеру на активність та вмотивованість підлітків.

2. Методологія та методи

Експериментальна робота проводилась в КОЗО «Липовецька загальноосвітня школа I–III ст. №1 імені Василя Липківського», Опорному закладі «Липовецька загальноосвітня школа I–III ст. №2» та Липовецькій загальноосвітній школі I–III ст. №3 Липовецької районної ради Вінницької області. До участі у дослідженні було долучено 135 учнів 8–10 класів.

Аналіз доступних діагностичних методик, які б відповідали меті та завданням нашого дослідження, дозволив обрати адекватні діагностичні ресурси. У процесі дослідження ми скористались такими методиками (Бурлачук & Морозов, 1999): методика визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда; опитувальник депресії А. Бека; методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса.

Проаналізуємо діагностичний потенціал згаданих методик детальніше.

Методика визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда є однією з найпоширеніших методик, яка була розроблена для діагностики типу акцентуації особистості. До опитувальника включено ситуації, які відбуваються з індивідом у взаємодії із членами сім'ї, під час навчання або ж на роботі (Бурлачук & Морозов, 1999).

Ця методика включає в себе кілька шкал, які і є типами акцентуації особистості: гіпертимний тип (характеризується схильністю до підвищеного настрою, занадто високою активністю); застрягаючий (характерним для цього типу є образливість, підозрілість, перехід від підйому до розпаду); емотивний тип (здатність до співчуття, розуміння інших, м'якосердність); педантичний тип (нерішучість, сумлінність, страх невідповідності «Я» ідеалам); тривожний тип (характеризується боязкістю та покірністю); циклотимний тип (зміна гіпертимічних та дистимічних станів); демонстративний тип (надмірна комунікабельність, легкість у встановленні контактів, прагнення до лідерства); невірноважений тип (малокомунікативність, сповільненість вербальних і невербальних реакцій, схильність до хамства та конфліктів); дистимічний тип (низька контактність, домінування песимістичного настрою, замкненість); екзальтований тип (висока контактність, балакучість, влюбливість, яскравість і щирість почуттів).

Методика складається з 88 питань, на які досліджуваний відповідає «так» чи «ні». На підставі цього визначається тип акцентуації особистості. Шкала, яка отримала найбільше балів, свідчить про перевагу цього типу акцентуації.

За допомогою *опитувальника депресії А. Бека* можна визначити схильність та рівень депресії досліджуваних. Опитувальник складається з 14 груп, в кожній з яких пропонується ряд тверджень. Потрібно вибрати одне твердження з кожної групи, яке найкраще описує стан досліджуваного за минулий тиждень. Якщо в групі кілька тверджень рівною мірою добре описують стан досліджуваного, тоді можна вибрати декілька тверджень (Бурлачук & Морозов, 1999).

Обробка методики є нескладною. Кожне твердження з групи оцінюється від 0 до 3 балів, які потім додаються, в результаті чого отримуємо сумарне число, яке свідчить про рівень депресії. Результати тесту інтерпретуються таким чином: від 0 до 9 – відсутність депресії; 10–15 – легка депресія; 16–19 – помірна депресія; 20–29 – виражена депресія; 30–36 – важка депресія.

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса є однією з найпоширеніших, яка дозволяє вивчити рівень

вмотивованості особистості та готовності до отримання бажаного результату. Методика складається з 41 твердження, на кожне з яких потрібно дати відповідь «Так» або «Ні». Рівень мотивації до успішності визначається за такими показниками: від 1 до 10 – низька мотивація до успіху; 11–16 – середній рівень мотивації до успіху; 17–20 – помірковано високий рівень мотивації; понад 21 бал – занадто високий рівень мотивації до успіху (Бурлачук & Морозов, 1999).

Таким чином, діагностично значуща інформація з проблеми нашого дослідження була отримана на основі використання методики визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда, опитувальника депресії А. Бека та методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса.

3. Результати та дискусії

У процесі дослідження схильності до депресії (за допомогою опитувальника депресії А. Бека) було встановлено, що у досліджуваних переважає легкий рівень схильності до депресії – 54 досліджуваних (40%). Наступні рівні отримали такі результати (рис. 1): помірної депресія – 38 досліджуваних (28,5%), виражена депресія – 31 досліджуваних (22,9%), важка депресія – 11 досліджуваних (8,6%) (див. рис. 1).

Як видно на рисунку 1, підліткам з легкою схильністю до депресії (40%) властиві такі характерні ознаки, як пригнічений стан, похмурий настрій, низька самооцінка. Для підлітків з помірною депресією (28,5%), окрім похмурого стану, властиві ще й такі прояви поведінки, як тривожність і безпричинне хвилювання, зниження життєвої енергії, низька концентрація уваги тощо.

А от досліджуваним, у яких виражена (22,9%) та важка (8,6%) депресія, властиві

прояви поведінки, які мають дещо підозрілий характер, а саме втрата апетиту, сонливість або безсоння, дратівливість та злість, неможливість відчувати радість та задоволення, втрата інтересу до життя та оточуючих людей, думки про самогубство. У ході дослідження визначення типів акцентуації характеру підлітків (за допомогою методики визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту К. Леонгарда) було виявлено, що переважаючим є гіпертичний тип – 54 досліджуваних (40%). Цей тип відзначається енергійністю, яскравою експресивністю, жвавістю, оптимізмом, ініціативністю тощо.

За іншими типами отримано такі показники (див. рис. 2):

1) циклотимний – 10 осіб (28,5%) – характеризується періодичним чергуванням гіпертичності та дистимності, що зумовлює зміни в манері спілкування з іншими;

2) емотивний – 38 осіб (22,8%) – висока емоційна чутливість, нестійкість;

3) демонстративний – 3 особи (20%) – підвищений рівень потреби у соціальній увазі, прагнення до лідерства, прагнення влади та соціального визнання, розвиток комунікативних здібностей та вмінь;

4) екзальтований – 3 особи (20%) – легке досягнення піднесеного стану від радісних подій та легке впадання у відчай від сумних подій;

5) тривожний – 11 осіб (8,5%) – домінування почуття небезпеки, незалежно від реальної загрози ситуацій, високий рівень контролю своїх дій;

6) неврівноважений – 11 осіб (8,5%) – висока збудливість, запальність, труднощі у самоконтролі;

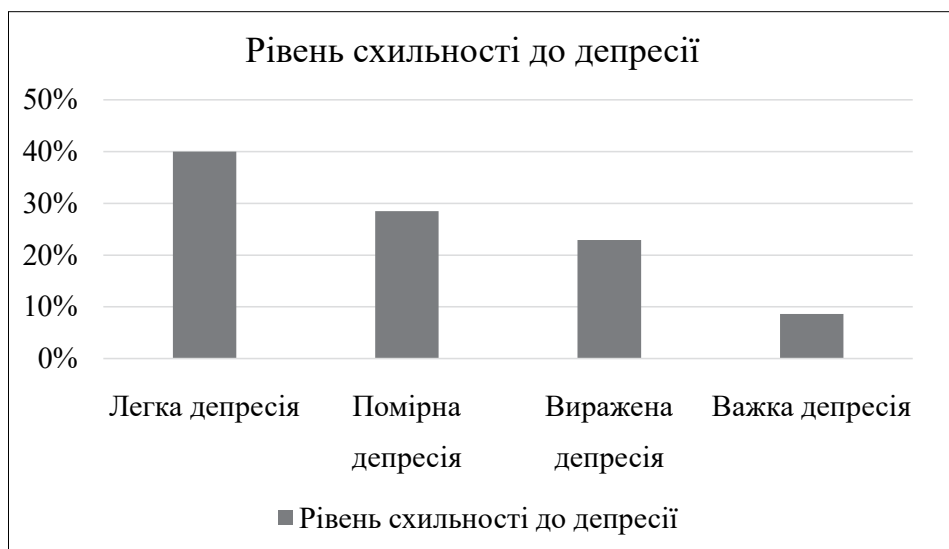

Рис. 1. Результати опитувальника депресії А. Бека

7) застрягаючий – 8 осіб (5,7%) – інертність намірів і негативних переживань, помірна контактність;

8) педантичний – 8 осіб (5,7%) – добросовісність, охайність, серйозність, надійність, занудливість, надмірний контроль оточення;

9) дистимічний – 4 особи (2,8%) – домінування сумного настрою, знижена мовленнєва активність, уповільненість дій, низька готовність до спілкування.

За результатами методики діагностики мотивації до успіху Т. Елерса встановлено, що у досліджуваних переважає помірно високий рівень мотивації – 62 особи (45,7%) (див. рис. 3).

За інших рівнів отримано такі показники (див. рис. 3): низька мотивація до успіху – 4 особи (2,9%), середній рівень мотивації до успіху – 42 особи (31,4%), занадто високий рівень мотивації до успіху – 3 особи (20%).

За результатами визначення середнього балу річних оцінок шкільної успішності підлітків отримано такі дані (рис. 4): незадовільно – 0 осіб (0%), задовільно – 23 особи (17,2%), добре – 12 осіб (34,2%), відмінно – 66 осіб (48,6%). Це свідчить про переважання відмінної оцінки, тобто про високу успішність під час навчання.

Ще на початку дослідження щодо базової експериментальної гіпотези були сформульовані статистичні гіпотези про наявність або

Рис. 2. Результати методики визначення типу акцентуації рис характеру та темпераменту за методикою К. Леонгарда

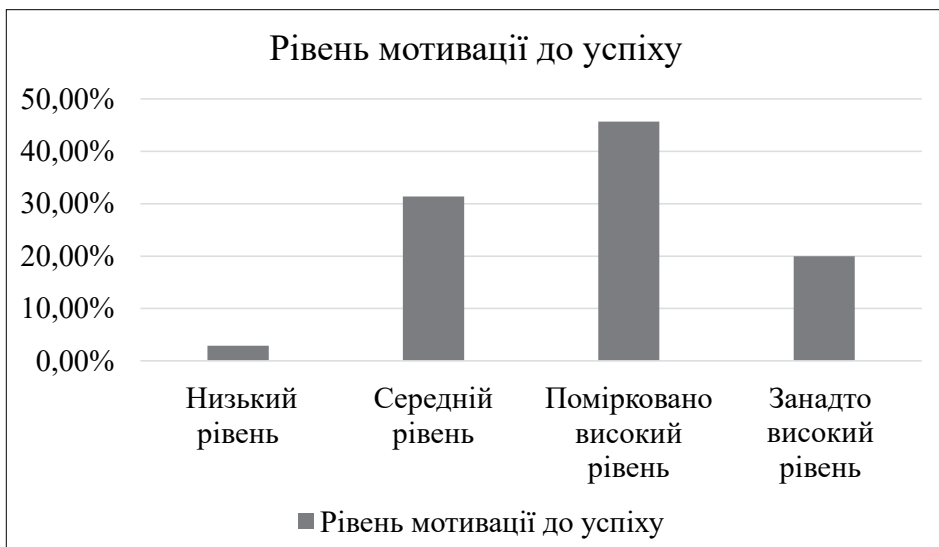

Рис. 3. Результати методики діагностики мотивації до успіху Т. Елерса

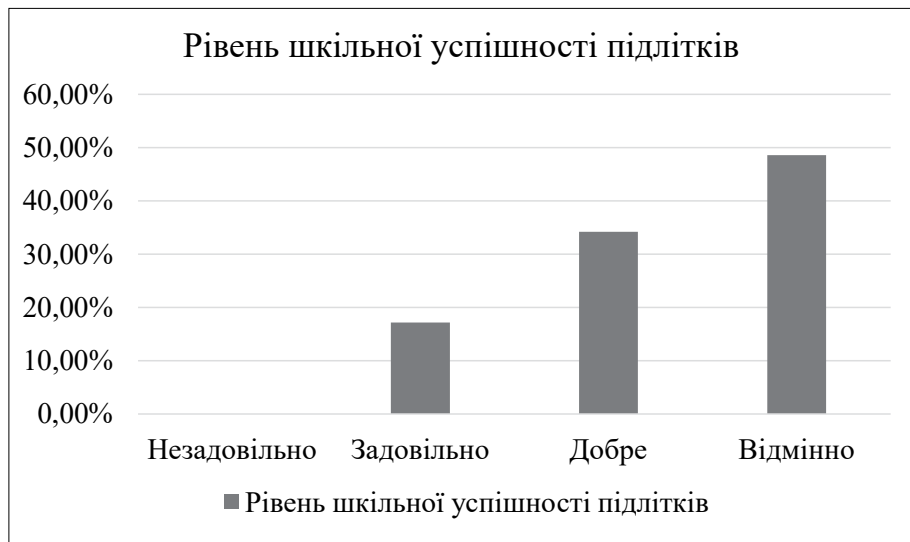

Рис. 4. Рівень шкільної успішності підлітків

відсутність взаємозв'язку між рівнем схильності до депресії та типами акцентуації характеру:

– H_1 між типами акцентуації характеру і рівнем схильності до депресії підлітків існує взаємозв'язок;

– H_0 не існує взаємозв'язку між типами акцентуації характеру і рівнем схильності до депресії.

За допомогою програми SPSS з'ясовано статистичну залежність між цими явищами, в результаті чого отримано такі дані:

– «емотивний тип – застрягаючий тип»: $r_{xy} = 0,400$, при 0,05;

– «емотивний тип – неврівноважений тип»: $r_{xy} = 0,359$, при 0,05;

– «емотивний тип – педантичний тип»: $r_{xy} = 0,357$, при 0,05;

– «емотивний тип – тривожний тип»: $r_{xy} = 0,500$, при 0,01;

– «емотивний тип – циклотимний тип»: $r_{xy} = 0,230$, при 0,01;

– «емотивний тип – екзальтований тип»: $r_{xy} = 0,434$ при 0,01;

– «педантичний тип – циклотимний тип»: $r_{xy} = 0,424$ при 0,05;

– «педантичний тип – демонстративний тип»: $r_{xy} = 0,434$ при 0,01;

– «педантичний тип – неврівноважений тип»: $r_{xy} = 0,356$ при 0,05;

– «педантичний тип – демонстративний тип»: $r_{xy} = 0,434$ при 0,01;

– «педантичний тип – екзальтований тип»: $r_{xy} = 0,400$ при 0,05;

– «тривожний тип – циклотимний тип»: $r_{xy} = 0,647$ при 0,01;

– «тривожний тип – неврівноважений тип»: $r_{xy} = 0,617$ при 0,01;

– «тривожний тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,363$ при 0,05;

– «тривожний тип – екзальтований тип»:

$r_{xy} = 0,538$ при 0,01;

– «тривожний тип – застрягаючий тип»:

$r_{xy} = 0,537$ при 0,01;

– «застрягаючий тип – циклотимний тип»:

$r_{xy} = 0,499$ при 0,01;

– «застрягаючий тип – неврівноважений тип»: $r_{xy} = 0,485$ при 0,01;

– «застрягаючий тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,471$ при 0,05;

– «застрягаючий тип – екзальтований тип»: $r_{xy} = 0,597$ при 0,05;

– «неврівноважений тип – циклотимний тип»: $r_{xy} = 0,612$ при 0,01;

– «неврівноважений тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,352$ при 0,05;

– «неврівноважений тип – екзальтований тип»: $r_{xy} = 0,503$ при 0,01;

– «циклотимний тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,451$ при 0,01;

– «циклотимний тип – екзальтований тип»: $r_{xy} = 0,702$ при 0,01;

– «циклотимний тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,451$ при 0,01;

– «екзальтований тип – дистимічний тип»: $r_{xy} = 0,630$ при 0,01;

В результаті цього можна зробити висновок про те, що підтвердилась гіпотеза H_0 . Це свідчить про відсутність взаємозв'язку між типами акцентуації характеру та рівнем схильності до депресії. Проте з'ясовано, що взаємозв'язок існує між типами акцентуації характеру, а саме між емотивним, застрягаючим, тривожним, циклотимним, неврівноваженим, дистимічним, екзальтованим, педантичним, демонстративним.

Також на початку дослідження були сформульовані статистичні гіпотези про наявність або відсутність взаємозв'язку між рівнем

схильності до депресії та шкільною успішністю підлітків:

– H_1 між рівнем схильності до депресії та шкільною успішністю підлітків існує взаємозв'язок;

– H_0 не існує взаємозв'язку між рівнем схильності до депресії та шкільною успішністю.

За допомогою програми SPSS було визначено статистичну залежність між цими явищами. В результаті цього отримано дані про підтвердження гіпотези H_0 . Це свідчить про те, що взаємозв'язку між рівнем схильності до депресії та шкільною успішністю не існує.

Таким чином, у підлітків, які схильні до депресії, переважає легка депресія (40%). Це означає, що їм властиві такі характерні ознаки, як пригнічений стан, похмурий настрій, низька самооцінка. Серед типів акцентуації характеру підлітків переважаючим є гіпертимний тип (40%). Гіпертимний тип відзначається енергійністю, яскравою експресивністю, жвавістю, оптимізмом, ініціативністю тощо.

За результатами методики діагностики мотивації до успіху Т. Елерса встановлено, що у досліджуваних переважає помірно високий рівень мотивації (45,7%). Людина з помірно високим рівнем мотивації зазвичай активна, стійка, організована, прагне задовільнити свої потреби.

За показниками шкільної успішності підлітків можна говорити про те, що у них переважає оцінка «відмінно», яка свідчить про високу успішність під час навчання. Саме тому встановлено взаємозв'язок між рівнем мотивації до успішності та між шкільною успішністю. Таким чином, можна говорити про таке: чим вища мотивація учнів до успіху, тим кращі показники успішності у навчальній діяльності. Відповідно, посилення акцентуацій характеру в підлітків зі схильністю до депресії шляхом їх взаємодії сприяють дезактивації особистості та зниженню її мотивації.

Депресивні стани в підлітковому віці не є численними, проте є небезпечними за своїми наслідками, оскільки ускладнюють процес дорослішання і можуть призводити до дезадаптації. Також депресивний стан може накладати відбиток на навчання підлітків, на їх шкільну успішність, на взаємини з учителями та однолітками. Підліткова депресія часто супроводжується втратою інтересу до шкільних і позашкільних занять, тому учні з депресивними розладами часто прогулюють школу. Основну роль в розвитку депресивних станів у школярів відіграє ряд шкільних фак-

торів: погіршення відносин з однолітками, зневажливе ставлення вчителів або нестримані, грубі і неадекватні виховні заходи з боку вчителя.

Висновки

У будь-якому віці кожна людина прагне досягти успіху в житті, улюбленому занятті, кар'єрі тощо. Ще з малечку батьки привчають своїх дітей до того, що вони повинні бути успішними. Найпершим успіхом дітей є отримання гарних результатів під час навчального процесу. Проте цей процес є досить клопітким і дуже часто пов'язаний з перевантаженням. В результаті цього діти, а особливо підлітки, починають проявляти дратівливість, агресивність, тривожність, пригнічення, що розкриває сутність психологічних детермінант успішності під час навчання учнів зі схильністю до депресії.

Підліткова депресія може бути як наслідком, так і причиною шкільної неуспішності учнів, адже підлітковий вік є досить складним періодом у житті людини. В результаті чого наявність депресивних ознак може накладати відбиток на навчання учнів, на їх успішність, на взаємини з учителями та однолітками. Ігнорування цих ознак та їх невчасне коригування може призвести до серйозних наслідків, починаючи від серйозних психічних розладів і закінчуючи самогубством. Летальні випадки є рідкими, проте дуже небезпечними, а от неуспішність учнів зі схильністю до депресії під час навчання є досить численною і актуальною у наш час.

У процесі математично-статистичних підрахунків було спростовано гіпотезу про взаємозв'язок між рівнем схильності до депресії та типами акцентуації характеру підлітків, а також про взаємозв'язок між рівнем схильності до депресії та шкільною успішністю підлітків. Однак кореляційний аналіз показав присутність статистично значущих зв'язків між типами акцентуації характеру підлітків, а саме між емотивним, застрягаючим, тривожним, циклотимним, неврівноваженим, дистимічним, екзальтованим, педантичним, демонстративним; та взаємозв'язок між рівнем мотивації до успіху та шкільною успішністю підлітків.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує аспекти досліджуваної проблеми. Отже, на перспективу важливо апробувати психологічні методики з корекції депресивної схильності, підвищення мотивації до успіху, підвищення шкільної успішності, відстеження вікової динаміки, гендерних особливостей тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аминов Н.А. Мотивация успеха-неуспеха и их морфологические корреляты. *Новые исследования в психологии*. 1985. № 1 (32). С. 23–26.
2. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике. Санкт-Петербург : Питер Ком, 1999. 528 с.
3. Ільїна Ю.М. Психологічна модель успішності в кризові періоди суспільства. *Актуальні проблеми психології*. 2010. №7. С. 114–126.
4. Кордубан І.Л. Психологическая характеристика феноменов успех и успешность. *II Сборник научных трудов*. 2007. № 5. С. 94–119.
5. Матеюк О.А. Успішність особистості: сутність та зміст феномена. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31 (дата звернення: 19.12.2020).
6. Пасько Е.Н. Депрессивные состояния и успешность обучения подростков : дис. ... канд. философ. наук : 19.00.09. Київ, 2005. 103 с.
7. Поліванова О.Є. Взаємозв'язок уявлення про успіх та соціально-психологічних характеристик особистості у сучасній молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2014. № 1099. С. 19–22.
8. Самоукина Н.В. Экстремальная психология. СПб : ЭКМОС, 2000. 288 с.

REFERENCES:

1. Amynov N.A. (1985). Motivatsiya uspekha-neuspekha i ikh morfologicheskie korrelyaty [Motivation of success-failure and their morphophysiological correlates]. *Novie yssledovaniya v psikhologiyu – New research in psychology*, № 1 (32), 23–26 [in Russian].
2. Burlachuk L.F. & Morozov S.M. (1999). Slovar-spravochnyk po psikhodyahnostyke [*Dictionary-reference for psychodiagnostics*]. SPb.: Pyter Kom. [in Ukrainian].
3. Ilyina Yu.M. (2010). Psykholohichna model uspishnosti v kryzovi periody suspilstva [Psychological model of success in times of crisis in society]. *Aktualni problemy psikhologii – Actual Problems of Psychology*, 7, 114–126 [in Ukrainian].
4. Korduban Y.L. (2007). Psykholohycheskaia kharakterystyka fenomenov uspekha y uspeshnost [Psychological characteristics of the phenomena of success and success]. *II Sbornyk nauchnikh trudov*, 5, 94–119 [in Russian].
5. Mateiuk O.A. (2012). Uspishnist osobystosti: sutnist ta zmist fenomena [Personality success: the essence and content of the phenomenon]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 4. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31 (data zvernennia: 19.12.2020) [in Ukrainian].
6. Pasko E.N. (2005). *Depressyvnnye sostoiانيا y uspeshnost obucheniya podroستkov : dys. ... kand. fylosof. nauk : 19.00.09 [Depression and learning success for adolescents]*. Kyiv, 103 [in Ukrainian].
7. Polivanova O. Ye. (2014). Vzaiemozviazok uiavlennia pro uspikh ta sotsialno-psykholohichnykh kharakterystyk osobystosti u suchasni molodi [The relationship between the idea of success and socio-psychological characteristics of the individual in modern youth]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazin – Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University*, 1099, 19–22 [in Ukrainian].
8. Samoukina N.V. (2000). *Ekstremalnaia psikhologhiya [Extreme psychology]*. SPb : EKMOС [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021.
The article was received 18 January 2021.